

УДК 336.742:336.743

ХАРАКТЕРИСТИКА ДОРОГОЦІННИХ МЕТАЛІВ ЯК ТОВАРУ

Любов Доскочинська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032) 239-46-02,
e-mail:doskochynska@gmail.com*

Досліджено основні характеристики дорогоцінних металів як товару і як грошей. Проаналізовано та виявлено роль цих металів у формуванні функцій грошей. Обґрунтовано неможливість трактування дорогоцінних металів лише як товару.

Ключові слова: дорогоцінні метали, біметалізм, монометалізм, золотий стандарт, функції грошей.

Незважаючи на офіційний процес демонетизації золота та срібла, ці метали і сьогодні продовжують відігравати важливу роль у фінансовій діяльності держави та її економіці загалом. Історично склалось так, що дорогоцінні метали були універсальною валютою як у період біметалізму (золото і срібло), так і в період монометалізму (золото). Хоча за цими металами офіційно закріплено статус товару, та ще досі немає їхнього повноцінного аналогу у виконанні такої функції грошей, як засіб нагромадження.

Розширення переліку операцій з дорогоцінними металами, зростання попиту на них, а також значний інтерес до цих металів як до альтернативного напрямку інвестування при диверсифікації портфеля зумовлюють актуальність цієї теми.

Попри значну кількість досліджень, сьогодні не існує єдиної точки зору на роль дорогоцінних металів в економіці держави. Наприклад, Майкл Бордо і Баррі Ейшенгрін вважають, що система, яка опирається на дорогоцінний метал, пропозиція якого є нееластична, і іноземну валюту з еластичною пропозицією, обов'язково зіштовхнеться з низкою проблем при задоволенні попиту світової економіки на резерви. Також вони зазначають, що статус золота з часом слабне. Скороченню резервів у формі дорогоцінних металів сприяє зростаюча мобільність капіталу, а зростання гнучкості обмінних курсів, як проілюструвало їхнє дослідження, зумовить до зменшення резервів загалом [17].

Говорячи про резерви у формі дорогоцінних металів, Мілтон Фрідман стверджував, що США повинні продавати свої золоті запаси, тоді як Роберт Мандел цього не схвалює, аргументуючи свою позицію необхідністю використання таких резервів, як страхового інструмента при непередбачуваних витратах в умовах кризи [15].

У свою чергу Роберт Зеллік передбачає можливість використання золота як базового міжнародного орієнтира інфляції, дефляції і майбутньої вартості валют [6], що співпадає з твердженням Мандела про те, що у ХХІ столітті золото

слугуватиме складовим елементом міжнародної валютної системи, проте не у такій формі, як це було в минулому [16]. Також Зеллік зазначив, що сьогодні золото використовують як альтернативний монетарний актив [6].

Проте, незважаючи на значний внесок як зарубіжних, так і вітчизняних вчених у вивчення цієї проблематики, сьогодні існує гостра необхідність подальшого дослідження ролі золота та інших дорогоцінних металів у економіці держави.

Відповідно до Закону України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними», дорогоцінними металами є золото, срібло, платина, а також метали платинової групи у будь-якому вигляді та стані. У цьому ж законі зазначено, що металами платинової групи є паладій, іридій, родій, осмій та рутеній [5].

Усі дорогоцінні метали відіграють важливу роль у сучасному економічному житті світу. Проте варто зазначити: якщо золото і срібло були відомі впродовж тисячоліть, то платина і метали платинової групи стали відомими людству порівняно недавно.

Зокрема, перші згадки про платину з'явилися 1557 року, свою назву вона отримала через схожість зі сріблом, яке іспанською мовою звучить як «plata». Проте властивості платини досліджено лише 1750 р. Браунінгом і 1752 р. Шеффером. При очистці платини Волластоном 1802 р. було виділено два нових метали платинової групи – паладій і родій. Іридій та осмій було відкрито Теннантом 1804 р., а останній елемент цієї групи металів – рутеній – відкрито 1844 р. професором К. К. Клаусом [8, с. 361].

Наявність у дорогоцінних металів унікальних фізичних і хімічних властивостей сприяла їхньому широкому використанню у різних сферах суспільного життя.

Серед унікальних фізичних і хімічних властивостей золота можна виокремити такі:

- висока стійкість до дії агресивного середовища,
- висока електро- і теплопровідність (поступається лише сріблу і міді);
- висока технологічність;
- здатність практично цілковито відбивати ультрафіолетове випромінювання та ін. [8, с. 25–26].

Щодо срібла, то для нього характерними є такі властивості:

- найвища електро- і теплопровідність серед металів;
- низька хімічна активність;
- пластичність;
- висока здатність відбивати випромінювання [8, с. 28].

Золотий і срібний біметалізм, а згодом і монометалізм, з'явилися як складова частина процесу еволюційного переходу від бартерних угод до монетарної економіки. Такі властивості золота та срібла, як міцність, пізнаваність, зручність зберігання і транспортування, подільність і легкість стандартизації, сприяли їхньому загальному визнанню як грошей. Також завдяки їхньому обмеженому

видобутку дорогоцінні метали вважали хорошим засобом заощадження коштів [13, с. 27].

Якщо раніше дорогоцінні метали оцінювали лише за вагою, то тепер їхню цінність визначають пробою, яка залежить від вмісту дорогоцінного металу у сплаві і гарантується державою у випадку, якщо ці сплави або вироби підлягають обов'язковому пробному аналізу. Після цього на них ставлять відбиток пробного клейма (винятками є ордени, медалі та монети) [4, с. 182].

Щодо мір ваги, то ще в 3 тис. до н. е. в Месопотамії найважливішими були шекель, талант, міна і гера. Талант був найбільшою одиницею ваги, а шекель – найпоширенішою [12]. Цим мірам ваги не відповідав певний стандартизований «шматок» металу. Давні гроші, які використовували євреї, за своїм виглядом не були схожими на монети, котрі значно пізніше були запроваджені лідійцями. Цілком імовірно, що золото та срібло вперше були відомими на території Єгипту та Західної Азії [13, с. 38–45].

Дорогоцінні метали є єдиним товаром, для якого характерними є такі основні характеристики товару, як споживна вартість і вартість [4, с. 448], і який, завдяки його ліквідності, здатний слугувати загальним еквівалентом при обміні товарів і, відповідно, здатний виконувати функції грошей, до яких належать:

- міра вартості;
- засіб обігу;
- засіб нагромадження;
- засіб платежу;
- світові гроші [10, с. 151–155].

Варто зазначити, що дорогоцінні метали відіграли значну роль у формуванні цих функцій. Це можна побачити, проаналізувавши кожен з них.

Перші дві функції грошей є основними. Функція міри вартості проявляється у вираженні вартості всіх інших товарів [3, с. 136]. Тривалий час виконання цієї ролі було покладено на дорогоцінні метали, а саме – золото і срібло (згодом, у зв'язку з демонетизацією срібла, монопольне становище було закріплене за золотом) [10, с. 151].

Наступною є функція засобу обігу. Виконуючи її, гроші виступали як посередник у мінових відносинах, тобто сприяли вирішенню проблеми товарообміну. За цих умов рух товарів (послуг) і грошей виглядав так: Т-Г-Т [7, с. 27]. Виконувати цю функцію могли лише реальні гроші, отож певний час її виконання було покладене на золоті і срібні монети, проте вони поступово стиралися, що ускладнювало їхнє використання і з часом зумовило до появи їхніх паперових замінників [3, с. 136].

До похідних функцій належать функції засобу нагромадження, засобу платежу і світових грошей.

Перша з цих функцій знаходить своє відображення у формуванні нагромаджень і збережень. Оскільки дорогоцінні метали виступали у ролі основної форми багатства, то, у зв'язку з цим, доволі часто виникала ситуація, коли товари продавали з метою накопичення скарбів [3, с. 136].

Варто зауважити, що функцію засобу нагромадження ефективно можуть виконувати лише дорогоцінні метали. Спроби нагромадження у вигляді скарбів паперових грошей можуть закінчитися невдачею, що зумовлене їхньою залежністю від інфляційних процесів у країні [10, с. 152].

Хоча дорогоцінні метали й перестали слугувати основою грошової системи держав, вони не перестали бути її складовим елементом – «страховим фондом цієї системи» [2].

Функція грошей як засобу платежу є єдиною, у формуванні якої дорогоцінні метали не відіграли провідної ролі. Гроші перестають бути посередником у процесі купівлі-продажу, вони завершують цей процес, виникають кредитні відносини [3, с. 136].

П'ятою, не менш важливою, є функція світових грошей. Ще у XII столітті спостерігали рух золота і срібла з континенту на континент, що сприяло зростанню транскордонної торгівлі і встановленню фінансових відносин між державами. Починаючи з XVI століття, значну частину дорогоцінних металів використовували для торгівлі між Європою та Азією. В цей період практично не існувало обмежень на міжнародні фінансові потоки, а вартість основних валют регулювали системою світового золотого стандарту [1, с. 224–226].

Отже, якщо спочатку функцію світових грошей виконувало срібло і золото, то в період функціонування Паризької валютної системи цю функцію було закріплено лише за золотом. Проте поступово, під впливом демонетизації, золото почало втрачати свої позиції як світові гроші [9, с. 98].

Кінгстонською угодою 1976 року було закріплено процес демонетизації золота, який проявився у тому, що золото перестало бути грошима, а стало дорогоцінним товаром [11].

Сьогодні, виходячи на міжнародний рівень, гроші функціонують як засіб платежу. Розрахунки між країнами здійснюються шляхом взаємозаліку через банки боргових зобов'язань, а необхідність безпосереднього перевезення з'являється лише у випадках, коли заборгованість неможливо покрити шляхом взаємних розрахунків [10, с. 154–155].

Статус золота та срібла як грошового металу видозмінювався з розвитком економічної системи суспільства. Це єдиний товар, який завдяки своїй ліквідності здатний виконувати функції грошей.

Сьогодні, незважаючи на демонетизацію золота де-юре, цей метал все ще успішно виконує роль засобу нагромадження і світових грошей. Проте важливе місце дорогоцінних металів в економіці держави зумовлене не лише відсутністю альтернативи цим металам у функції скарбів, а й їхньою здатністю виступати у ролі гаранта стабільності країни. Крім цього, сьогодні дорогоцінні метали є певним «універсальним» резервним активом. Вони не лише є засобом збільшення заощаджень, а й забезпечують їхнє хеджування від знецінення.

Дорогоцінні метали не можна зачислити лише до категорії дорогоцінних товарів, оскільки це значною мірою применшило б роль таких металів у економіці держав, спричинену їхньою питомою вартістю, мобільністю і ліквідністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Глобальные трансформации: политика, экономика, культура / пер. с англ. В. В. Сапова и др. – М. : Практис, 2004. – 576 с.
2. Гроші та кредит: навч. посібник [для ВНЗ] // Круш П.В., Клименко О.В. – К. : ЦУЛ, 2010. – 216 с.
3. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. – Т. 1 / за ред. С.В. Мочерного. – Львів : Світ, 2006. – 568 с.
4. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. – Т. 2 / за ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ, 2006. – 616 с.
5. Закон України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» від 18 листопада 1997 року № 637/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 9. – 34 с.
6. Комментарий: Бреттон–Вудс не должен стать для «двадцатки» конечной остановкой / [подгот. Роберт Зеллик]. – [Электронный ресурс] : World Bank – 2010. – Режим доступа : <http://go.worldbank.org/DJHN4PRWQ0>.
7. Луціва Б. Л. Гроші, банки та кредит: у схемах і коментарях : навч. посібник / Б. Л. Луціва. – 2-ге вид., перер. –Тернопіль : Карт-бланш, 2000. – 225 с.
8. Металлургия благородных металлов : учебник [для вузов] / Масленицкий И. Н., Чугаев Л. В., Борбат В. Ф. и др. ; под ред. Чугаева Л. В. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Metallurgia, 1987. 432 с.
9. Міжнародні фінанси : навч. посібник / О.М. Мозговий, Т. Оболенська, Т.В. Мусієць ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. О.М. Мозгового. – К. : КНЕУ, 2005. – 558 с.
10. Політична економія : підручник [для студ. економ. спец. вузів] . Ч. 1: Загальна економічна теорія. Ч. 2: Спеціальна економічна теорія / Г. І. Башнянин, П. Ю. Лазур, В. С. Медведєв. – К. : Ніка–Центр : Ельга, 2000; 2002. – 528 с.
11. Розвиток операцій з дорогоцінними металами та їхня роль у стабілізації економіки / [підгот. С. О. Коваленко]. – [Електронний ресурс] : Вісник економіки транспорту і промисловості – 2010. – № 31. – с. 102–104. – Режим доступа : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vetp/2010_31/10kcootb.pdf.
12. Электронная еврейская энциклопедия. – [Электронный ресурс] : Ассоциация по изучению еврейских общин. – Режим доступа : <http://www.eleven.co.il/article/14795>.
13. Bordo M. The Gold Standart and Related Regimes : Collected Essays / Michael D. Bordo. – Cambridge University Press, 1999. – 540 p.
14. Comstock J. L. A history of the precious metals, from the earliest periods to the present time; with directions for testing their purity / John L. Comstock – Hartford, Belknap and Hamersley, 1849. – 222 p.
15. One world, one money? : Robert Mundell and Milton Friedman debate the virtues—or not—of fixed exchange rates, gold, and a world currency – [Електронний ресурс] : Ppolicy options – May, 2001. – Режим доступа :

<http://www.columbia.edu/~ram15/lbe.htm>.

16. The international monetary system in the 21st century: could gold make a comeback? / Robert A. Mundell – [Електронний ресурс] : Lecture delivered at St. Vincent College, Letrobe, Pennsylvania – March 12, 1997. – Режим доступу : <http://www.columbia.edu/~ram15/lbe.htm>.

17. The rise and fall of a barbarous relic: the role of gold in the international monetary system/ Michael D. Bordo, Barry Eichengreen – [Електронний ресурс] : NBER Working Paper 6436– 1998. – Режим доступу : <http://www.nber.org/papers/w6436.pdf>.

Стаття надійшла до редколегії: 06.02.2012

Прийнята до друку 05.03.2012

DESCRIPTION OF PRECIOUS METALS AS A COMMODITY

Lyubov Doskochynska

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska St., 1, Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032) 239-46-02,
e-mail:doskochynska@gmail.com*

The main characteristics of precious metals as a commodity and as money are examined. Role of these metals in the formation of the functions of money is discovered and analyzed. The impossibility of treatment precious metals only as a commodity is proved.

Key words: precious metals, bimetallism, monometallism, gold standard, functions of money.

ХАРАКТЕРИСТИКА ДРАГОЦЕННЫХ МЕТАЛЛОВ КАК ТОВАРА

Любовь Доскочинская

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, Украина, 79000, тел. (032) 239-46-02,
e-mail:doskochynska@gmail.com*

Исследованы основные характеристики драгоценных металлов как товара и как денег. Проанализирована и выявлена роль этих металлов в формировании функций денег. Обоснована невозможность трактовки драгоценных металлов только в качестве товара.

Ключевые слова: драгоценные металлы, биметаллизм, монометаллизм, золотой стандарт, функции денег.